ARTHUR DOCTERS VAN LEEUWEN

EEN SPOOR VAN VERNIEUWING

MEMOIRES, OPGETEKEND DOOR LARS KUIPERS

2020 Prometheus Amsterdam

Pofbroekje

Eerste herinnering

Moeder Docters van Leeuwen met haar drie zoons, v.l.n.r. Onno, Arthur en Rob (1947).

Mijn allervroegste jeugdherinnering is dat ik in onze achtertuin in Zeist een pofbroekje aan moest. Ik moet een jaar of drie zijn geweest, het was zomer en mooi weer. Dat broekje vond ik afschuwelijk, dat wilde ik niet. Ik zette het op een brullen, maar er was geen houden aan, het moest natuurlijk toch. Toen al huisde in mij een driftkikkertje.

Altijd bereid om te vechten

Jeugd en studie, 1945-1969

Ik ben geboren in Den Haag op 8 mei 1945, drie dagen na de bevrijding; een forse baby van achtenhalf pond. Mijn ouders noemden me Arthur naar de schrijver Arthur van Schendel, Winfried naar Winston Churchill, en Hein naar mijn oma van moederskant, Heintje. De achternaam Docters van Leeuwen heb ik van een voorouder van vaderskant die in het begin van de negentiende eeuw huisde op het eiland Schouwen-Duiveland. Hij grossierde in maatschappelijke functies: hij was tolhouder, koster en bestuurder van de kerk. Het was de napoleontische tijd. Hij trouwde een meisje Docters en liet zich inschrijven in het kerkboek onder de naam Docters van Leeuwen.

Een tak van onze familie is naar Indië vertrokken. Aan die episode hebben we nog een familiewapen overgehouden: drie sabels die met de punt tegen elkaar staan. Een van mijn oudooms, Willem Marius Docters van Leeuwen, werd daar een beroemd bioloog en directeur van 's Lands Plantentuin in Buitenzorg, de residentie van de gouverneurs-generaal van Nederlands-Indië. Na zijn terugkeer wijdde hij zich aan een omvangrijke beschrijving van de honderden Nederlandse eikengallen, een standaardwerk dat in biologenkringen nog steeds grote faam geniet.

Met mijn familie die in Nederland achterbleef, gebeurde iets bijzonders. Marinus Docters van Leeuwen, mijn opa van vaderskant, stond borg voor een oplichter die ervandoor ging met zijn hele vermogen. Door die misstap werd de familie in armoede gedompeld. Tot dan toe hadden ze in welvaart geleefd, maar nu moest mijn opa met een mand met groente en fruit langs de deuren van de gegoede burge-

rij in Arnhem om zijn waar te verkopen aan de dienstmeisjes.

Het was een grote gebeurtenis in de familie toen hij zo veel geld overhield dat hij een handkar kon huren om zijn negotie uit te breiden. Die handkar werd een winkel. En wat voor winkel: de eerste delicatessenzaak van Arnhem in de Steenstraat. Je kon er bijvoorbeeld zuidvruchten kopen, verse vijgen en ananassen, die waren nergens anders te krijgen. Daar kregen wij overigens niets van, want mijn opa was erg zuinig. Wij speelden als kinderen verstoppertje in de kelders onder de winkel, waar het rook naar aardappelen.

Mijn opa van vaderskant was een geletterd man. Hij kon heel goed schaken. Hij schaakte vaak met mijn vader en ik zat dan toe te kijken. Tussen mijn vader en mijn grootvader was enige onmin, aangezien mijn opa getrouwd was met zijn huishoudster nadat mijn grootmoeder al vroeg was komen te overlijden.

De relatie met mijn grootouders van moederskant was inniger. In 1946 verhuisden we van Den Haag naar Zeist. Vanuit Zeist gingen we eens in de veertien dagen naar Wageningen – mijn vader was een van de weinigen die een auto had – en beduidend minder vaak naar Arnhem.

Ik lijk sprekend op mijn grootvader van moederskant, Bram van der Weide. Opa Bram kwam uit Sneek en zakte vandaar af naar Haarlem. Hij was meubelmaker en hij voetbalde in Haarlem ook; bijnaam Zwarte Willem, vooral bekend om zijn harde spel. Uiteindelijk verhuisde hij naar Wageningen, waar hij mijn oma ontmoette, Heintje Wien.

Haar ouders werkten in de omgeving van Wageningen in een steenbakkerij. De omstandigheden waren daar schrijnend; de arbeiders deden hun werk in een atmosfeer vol stof en longziekten waren aan de orde van de dag. Maar oma Heintje hoefde niet in de fabriek te werken, zij mocht in een dienstje, zoals dat heette, bij een professor aan de Landbouwhogeschool. Zij hebben mijn oma leren lezen en schrijven. Ik zie het zo weer voor me: Wageningen, mijn grootouders, het huis van die professor aan de Lawickse Allee waar we soms langs wandelden.

Opa Bram was sociaaldemocraat. Hij had zich opgewerkt in de

SDAP en werd in Wageningen uiteindelijk wethouder. Daar verdiende hij niet genoeg geld mee om zijn kinderen te onderhouden, maar daarnaast was hij penningmeester van allerlei progressieve verenigingen zoals het crematorium in Dieren, een van de eerste crematoria in Nederland. Daar kreeg hij dan ook een paar centen vergoeding voor, als aanvulling op zijn magere salaris als lokaal bestuurder. Meubels maakte hij alleen nog in zijn schuurtje.

In Wageningen betrok hij een enorm huis met een grote tuin aan het Plantsoen, vlak bij de schouwburg. Dat huis stond op de nominatie om te worden afgebroken en hij huurde het van de gemeente zolang het nog niet zo ver was. Daarover ontstond keer op keer ruzie in de partij, want een SDAP'er hoorde toch niet in zo'n groot huis te wonen. Maar hij hield koppig vol.

Opa Van der Weide was een beetje een cultfiguur in de stad. Studenten kwamen na hun ontgroening altijd bij hem, in het Plantsoen, een aubade brengen, terwijl hij met oma Heintje op het balkon stond, 'Io Vivat' en dat soort liederen. Dat vond hij wel leuk, hij deed het met een zekere bonhomie.

Zijn grote prestatie als wethouder was dat hij in Wageningen de eerste arbeiderswoningen heeft neergezet buiten Amsterdam. Dat wijkje kon je net zien vanuit zijn werkkamer in dat grote huis op de eerste verdieping; net over de daken van de huizen aan de Lawickse Allee heen zag je in de verte het Rode Dorp schemeren.

Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef mijn opa in Wageningen aan als wethouder. Daar heeft hij nog een mooie recommandatie van Loe de Jong aan overgehouden; hij had in de oorlogsjaren de meest idiote ideeën van de NSB-burgemeester weten zoek te maken. Er moet nog een foto bestaan van vlak na de oorlog waarop hij in een auto zit samen met Churchill, op bezoek in Wageningen na de bevrijding.

Mijn opa was iemand die snel ruzie kreeg, heel driftig, een enorme stijfkop. Vlak voor zijn pensioen kreeg hij ruzie met de toenmalige burgemeester, Maarten de Niet Gerritzoon, over diens plan om een groot deel van de oude kern van de stad te slopen. Mijn opa ging voor niemand opzij, maar die strijd verloor hij. Mijn onbuigzaamheid, strijdlustigheid en opvliegendheid heb ik van hem, net als zijn zwakke gestel trouwens; opa Bram lag om de haverklap in het ziekenhuis.

De band met opa Bram was weliswaar hechter dan met die van vaderskant, maar ook weer niet zo nauw. Opa Bram had meer oog voor Fred, de zoon van zijn stamhouder, dan voor mij, zijn andere kleinzoon. Opa's zoon Willem was vlak na de oorlog overreden door een Canadese jeep. Zijn dood hakte er bij mijn grootouders enorm in. Willems weduwe Wil beviel bij ons thuis in Zeist van een zoontje. Fred was de oogappel van mijn grootouders en hij kreeg grotere cadeaus dan ik. Hij kreeg een blauwe trapauto, ik een kinderfietsje, dat was toch een graadje minder. Vond ik.

Niettemin kwam ik graag in Wageningen. Naast onze familiebezoekjes met de auto ging ik vanuit Zeist ook vaak op de fiets die kant op. Dat was nog best link, want ergens in de buurt van Doorn hield zich een jeugdbende op die me steeds probeerde in te halen en van de fiets te gooien. Dat was elke keer een spannend moment en ik moest hard doorfietsen om confrontaties te voorkomen.

Met opa Bram wandelde ik veel door Wageningen. We liepen door het Rode Dorp, zijn schepping, en daar vertelde hij dan over: dit is gebouwd door die aannemer, daar moet je geen zaken mee doen, dat is een bedrieger, dat stuk is bestraat voor 38 cent de meter terwijl het maar 36 cent kostte, enzovoort. En hij vertelde waarom hij het nodig had gevonden die buurt te bouwen; op die manier wilde hij iets doen aan de erbarmelijke omstandigheden waarin de arbeiders van de steenfabrieken in de regio leefden. Zo, afgemeten vertellend en eigenlijk nauwelijks tegen mij gericht, gaf hij mij mijn eerste lessen praktische bestuurskunde. Ik was pas een jaar of tien, maar ik vond het machtig mooi.

Opa Van der Weide was wat ze tegenwoordig noemen een early adopter. Als een van de eersten in Wageningen had hij een radio, en later een radio met een ingebouwde grammofoon. Dat vond ik prachtig, dat had niemand. En in de jaren vijftig verscheen bij hem een tv in huis.

Oma Heintje zei niet veel. Ze kon totaal niet koken, maar ze deed altijd reuze haar best. Ze maakte elke keer kippensoep als ik kwam; blijkbaar had ik ooit eens gezegd dat ik dat lekker vond, maar bij haar was hij niet te eten. Speciaal voor mij maakte ze ook griesmeelpudding met klonten en een dik vel.

Ik had in Wageningen vriendjes met wie ik speelde en kattenkwaad uithaalde. Met hen vormde ik een soort jeugdbende. We vochten vooral met andere groepjes jongens uit de buurt. Ik was dik, echt een tonnetje, en werd altijd als *prize fighter* naar voren geduwd omdat ik groot was en er dus indrukwekkend uitzag. Dat vond ik helemaal niet prettig, want dan móest je steeds vechten.

In die ruzies draaide het enkel om territoriumdrift. Het plantsoen voor het huis van mijn opa was een heuveltje, óns heuveltje. Het badmintonspel kwam in de mode en ik had als een van de weinigen een racket. Ik ontwikkelde een aardige techniek. In het plantsoen lagen allemaal van die kleine steentjes, grit. Wat je kon doen was een handje grit opgooien en met een zwiep van je racket een regen van projectielen op de tegenpartij loslaten.

Thuis in Zeist was mijn leventje niet zo heel bijzonder. Ik had veel vriendjes, de omgeving van Zeist was nog niet zo keurig aangeharkt als tegenwoordig, dus je kon geweldig in het bos zwerven. In de buurt van Amersfoort kon je in de bossen nog munitie uit de Tweede Wereldoorlog vinden, in de beekjes ving je meervallen met je blote handen, dat soort dingen.

Het land was in de greep van de wederopbouw. Als klein jochie was ik in de jaren vijftig getuige van de aanleg van de tweede rijbaan van de A12 tussen Utrecht en Veenendaal. Bij Maarn was toen een zandafgraving langs de snelweg. Wij haalden allerlei halsbrekende toeren uit in de kuil van die afgraving, die minstens 15 meter diep was. Intussen zaten de buren op klapstoeltjes naar het langsrijdende verkeer te kijken.

Ik kon heel goed leren. De beste twee leerlingen van de lagere school die waren voorbestemd voor het vwo kregen Frans. Na Jannie de Wit was ik de beste van de klas, dus ik was een van die bevoorrechten.

Op het schoolplein werd veel gevochten om de pikorde onder de jongetjes te bepalen. Hans Schouten was het sterkste, met hem vocht niemand, maar daaronder was de hegemonie zwaarbevochten. Ik hoorde tot de categorie bijna even sterk, maar wie is van die jongetjes nou de sterkste? En ik werd natuurlijk geplaagd met mijn omvang en mijn bril; ik werd altijd uitgescholden voor brillenjood. Ik liet me niet uit-

schelden, dus ik ging zo'n jongetje achterna, net zo lang tot ik hem te pakken had. Meestal was die ander sneller dan ik, maar volharding doet veel. Uiteindelijk kreeg ik mijn doelwit meestal wel te pakken en dan ging ik erbovenop zitten, net zo lang tot hij om genade riep. Ik woog in die tijd zo'n 60 kilo, ik was toen dikker dan ik nu ben.

Een jongetje uit de klas, Johnny Meijer, was iets sterker dan ik. Zijn vader had een melkwinkel. Johnny was eigenlijk een heel vervelend jongetje. Hij pestte mij en schold me de hele tijd uit. Op een bepaald moment was ik het zat. Daarna wachtte ik hem elke middag bij het uitgaan van de school op om met hem te vechten, al was hij sterker dan ik, want ik vond dat hij moest ophouden met dat pesten. Dat continue vechten, daar kon hij uiteindelijk niet meer tegen; toen hebben we vrede gesloten en is hij ermee opgehouden. Zulke dingen, daar ben ik strijdbaar van geworden – altijd bereid om te vechten.

In de vijfde klas van de lagere school deden mijn ouders mij op gymnastiek, want ik was een stijf, dik mannetje – veertig jaar later bleek dat de ziekte van Bechterew te zijn. Met gymnastiek stelde ik natuurlijk helemaal niks voor; ik kon niet touwklimmen, ik kon niet bokjespringen en van de evenwichtsbalk donderde ik steevast af. Dat ik niet voortdurend als laatste op de bank bleef zitten bij het kiezen van teams, had ik te danken aan mijn spelinzicht. Daar kreeg ik een zeven min voor. Bij een spel als kastiebal had ik behoorlijk goed door waar iedereen moest staan. De gymleraar prees me daarvoor. Dat was waarschijnlijk een zachtmoedige manier om mij erbij te houden, maar een zekere aanvoerderskwaliteit had ik dus wel.

Die gymlessen kreeg ik aan de Professor Lorentzlaan, in het rijkere deel van Zeist. Net als op school werd ik ook daar vaak gepest vanwege mijn gestalte, mijn bril en mijn onhandigheid. Ook daar bereikte ik het punt waarop ik dacht: genoeg is genoeg. Een keer, toen de leraar wat later was, heb ik alle jongetjes een pak slaag gegeven, de leider eerst en vervolgens de een na de ander. In de groep als geheel ontstond een soort verlamming. Sommigen renden weg, maar ik liep ze klem en als ik me op zo'n jongetje liet vallen was het klaar. Halverwege had ik wel iets van: zal ik er niet mee ophouden? Maar nee, dacht ik, ik ga nou maar even door met deze strafexpeditie, ik wil ze allemaal te pakken nemen. Het waren toch een beetje moederskinderen, rijke-

luisjongetjes die het niet gewend waren om te vechten. Daarna heb ik nooit meer last van ze gehad.

Ik was ook ziekelijk. Ik had vaak last van astmatische bronchitis. Zo'n aanval begon met een voorhoofdsholteontsteking die als het ware afdaalde in mijn lichaam en met een tussenstop van keelpijn mijn luchtwegen bereikte. Ik kreeg daar een slijmerige drank voor met een dropsmaak die de taaie hoest geleidelijk aan weer losmaakte, maar was toch elke keer zo een maand onder de pannen. Alles bij elkaar was ik drie of vier maanden per jaar uitgeschakeld.

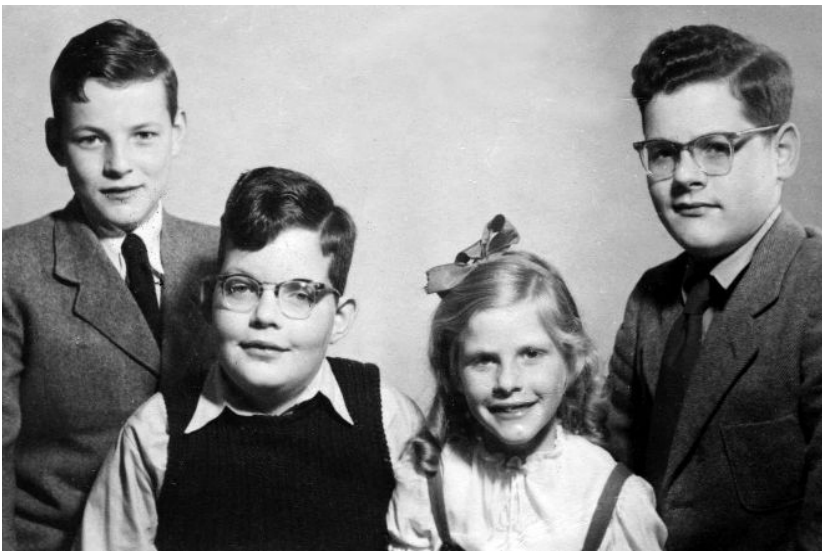
Bedrust was toen nog een veelgebruikte remedie. Ik lag dus vaak thuis in bed en ik had een enorme leeshonger. Bob Evers, *Monus de man van de maan*, *Pipper valt door de aarde*, *De Katjangs*, *Alleen op de wereld*, *De kinderkaravaan* en *Lawines razen* van An Rutgers van der Loeff. Soms las ik ook boeken voor volwassenen, zoals *Kees de jongen*.

Ik vond het niet leuk om zo thuis te liggen, maar ik kreeg veel vriendjes op bezoek en lag dus niet eenzaam te verkommeren. Dan speelden we monopoly. Mijn vader had in de oorlog zelf een bord gemaakt met kanskaarten: '50 gulden boete wegens uitschelden van een NSB'er'.

Op een dag zei mijn vriendje Bert: 'We willen een club oprichten en jij moet voorzitter zijn.' TV heette onze club, een afkorting waarvan je niet mocht verklappen dat het Trouwe Vrienden betekende. Het was een hele eer om te worden ingewijd; je hoorde er pas bij als het geheim van de naam aan je werd geopenbaard. Verder veranderde er trouwens niet zoveel, we zwierven nog steeds in groepsverband door de bossen.

Iedereen vond het doodnormaal dat ik voorzitter was van TV, ikzelf ook. Het hield niks in, behalve dat ik zei wat we gingen doen. Er waren wel beraadslagingen, maar ik nam het besluit. Dat kon ook zijn: naar een andere buurt om eens even orde op zaken te stellen met een andere jongensbende. Elk groepje had zijn eigen territorium. Begaf je je in het domein van de vijand, dan was het altijd spitsroeden lopen. Als iemand van ons een keer was gepakt, besloten we: daar moeten we maar eens naartoe. Kwam het tot een treffen, dan konden de gemoederen hoog oplopen. Ik herinner me een keer dat we gooiden met zelfgemaakte speren, stokken met een punt eraan gesneden. Ik kreeg

zo'n speer door mijn kuit, helemaal erdoorheen. Ik trok die speer eruit, zakdoek erom en hup, verder vechten. Kleine kinderen worden door een leger engelen bewaakt.

V.l.n.r. Onno, Arthur, Floor en Rob Docters van Leeuwen.

Naast mijn zusje Floor waren we met drie jongetjes thuis, Onno, Rob en ik als jongste. Onno plaagde mij altijd met mijn onhandigheid; ik viel immers altijd overal uit en vanaf. En als jongste zoon moest ik vooral geen praatjes krijgen, vond hij.

Van de broers liep er altijd wel een met een arm in een mitella. Vechten, uit een boom vallen, ongelukje met de fiets – schrammen, builen en blauwe plekken, daar keek niemand van op, dat hoorde bij het jongensleven. Je had gevechten op de fiets, waarbij je elkaar als ridder van het rijwiel probeerde te stoten. Ons schoolplein leende zich daar eigenlijk niet voor, want daar lag van dat nare grit. Kwam je daar ten val, dan haalde je al snel je been open. Mijn moeder peuterde al die steentjes er keurig uit, en daarna kwam de rode jodium. Vechten, daar keken mijn ouders langsheen. Alleen als mijn kleren stuk waren kreeg ik op mijn donder, want er was niet veel geld.

In de *Nieuwe Zeister Courant* had je een rubriek, Oom Henks kin-

derhoekje, waar wij kopij voor konden leveren. Voor elk geplaatst stukje kreeg je punten en had je genoeg punten gespaard, dan mocht je mee met een busreisje. Meestal ging dat naar een grote speeltuin in Harderwijk. 's Avonds zaten altijd wel een paar kinderen gewond in de bus terug, maar in die tijd waren we wat minder kleinzerig dan nu.

Rob, mijn oudste broer, had een aanleg voor scheikunde. Mijn vader had Rob een enorme chemiekast gegeven die hij tijdens een van zijn handelsreizen op de kop had getikt, vol met potjes gevaarlijke stoffen. Een keer is ons huis bijna in brand gevlogen omdat Rob fosfor op de muren had gesmeerd dat vanzelf ontbrandde; hij moest daarna nog naar het ziekenhuis om zijn handen te laten behandelen.

Een van Robs vrijetijdsbestedingen was het maken van raketten. Ik mocht het kruit mengen, levensgevaarlijk, met uiterst brandbare ingrediënten zoals kaliumchloraat. Rob ontstak die raketten met een elektrisch draadje. Zo'n raket vloog natuurlijk alle kanten op en belandde ook wel eens bij een buurman. Kwam die verhaal halen, dan stond mijn vader hem heel vriendelijk te woord. Hij verbood het ons ook niet; we moesten doen wat mijn moeder zei, maar verder mochten we altijd alles.

Ikzelf had op mijn tiende een kleine menagerie opgebouwd. Ik had een egel, een schildpad, Slow, die altijd wegliep, en een tamme kraai, Gerrit, die ik van mijn vader had gekregen. Gerrit kwam als je hem riep, liep je achterna en vocht geregeld met onze kat, een blauwe rus. Ook was er een vals konijn, dat me altijd in mijn vinger beet als ik het hok wilde schoonmaken. In het seizoen had ik salamanders, stekelbaarzen en natuurlijk kikkervisjes. Er was een ringslang die ik een keer te pakken had gekregen aan de slootkant, en een hazelworm die ik had gevangen in het bos.

Op een dag was ik de hazelworm kwijt. Ik had overal gezocht maar het beest was onvindbaar; mijn hazelworm had zich verschanst in de lampenradio van de buurvrouw, waar hij het blijkbaar behaaglijk warm vond. Op het moment dat hij weer uit haar radio tevoorschijn kwam, schrok de buurvrouw zich een ongeluk en ik kreeg op mijn donder.